

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995–yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

X.X.Raxmatova	
Naqshbandiya ta'limotida murosa falsafasiga munosabatning o'ziga xos xususiyatlari	98
X.A.Yulbarsova	
Bo'lajak sotsiologlarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslari	102
A.B.G'ulomov	
Yoshlarda ekologik madaniyatni shakllantirishning falsafiy jihatlarini	107
B.Raxmanov	
Ibn Sinoning nohiziqi tafakkur asosidagi falsafiy qarashlarida sinergetik tamoyillar	110
N.A.Imomova	
Mehnat migratsiyasi vujudga kelishining ijtimoiy omillar va shart-sharoitlari	117
L.R.Usmonova	
Falsafiy komparativistika qadimgi dunyo madaniy muloqoti muammolari kontekstida	122
B.S.Ganiyev, U.S.Maksumova	
O'zbekistonda tadbirkorlik madaniyati dinamikasining ijtimoiy-falsafiy jihatlarini	128
A.Tashanov	
Zigmund Freyd va Erix Fromm falsafasida inson destruksiyasining ayrim talqinlari.....	135
A.A.Qambarov	
Ma'rifatli avlodni tarbiyalashning ijtimoiy-falsafiy tahlili	140
D.X.Gafforova, I.I.Rizayev	
O'rta asrlar O'zbekiston maqbaralarida tug'larning islom va tangrichilikdagi muqaddas timsoliy vazifalari.....	144
J.J.Shodiyev	
Insonlarni qadrlash va uni ma'naviy-axloqiy jihatdan qo'llab-quvatlashda din va falsafaning o'rni.....	150
D.O.G'afurov	
O'zbek milliy nikoh marosimlarining transformatsion xususiyatlari va uning ma'naviy qiyofasi	155

SIYOSAT

R.B.Mirzabayev	
Yangi O'zbekistonda davlat xizmati sohasi takomillashuvi jarayonlari	159
R.A.Ikramov	
Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda huquqiy ta'lim-tarbiya va ommaviy axborot vositalarining o'rni	168
D.Sh.Maxkamov	
Nizolarni hal etishda mediatsiya institutining o'rni va ahamiyati.....	173
M.M.Safarov	
Yangi O'zbekiston yoshlari siyosiy ongi va madaniyatining transformatsiyalashishini futurologik istiqbollari.....	177

TARIH

A.Sharafiddinov	
Farg'ona viloyatining Andijon uyezdida paxtachilik va paxta sanoatining shakllanishi (XIX asr oxiri – XX asr boshlari)	185
M.F.Rasulov	
O'zbekiston minoralari haqida ayrim mulohazalar (qadimgi va o'rta asrlar davri)	190
M.H.Isamiddinov, M.H.Hasanov, N.Qambarov	
2022-yili Quva arkida olib borilgan arxeologik qazishma ishlari.....	196
F.E.Atajanova	
Xorazmda xalq maorifi tizimi rivojlanishi: muammolar, vazifalar va natijalar	200
B.T.Mirzaqulov	
Mang'itlar sulolasi davrida Buxoro amirligida davlat boshqaruvi	204

UDK: 902/904 (575,171)

DOI: [10.56292/SJFSU/vol29_iss4/a37](https://doi.org/10.56292/SJFSU/vol29_iss4/a37)

2022–YILI QUVA ARKIDA OLIB BORILGAN ARXEOLGIK QAZISHMA ISHLARI

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАБОТЫ, ПРОВЕДЕННЫЕ В АРКЕ ГОРОДИЩЕ КУВА
В 2022 Г.ARCHAEOLOGICAL WORKS CARRIED OUT IN THE ARCH OF THE KUVA SETTLEMENT IN
2022Isamiddinov Muhammad Hasanovich¹, Hasanov Mutalibjon Hasanovich²,
Qambarov Nasibillo³¹Isamiddinov Muhammad Hasanovich

– Farg'ona davlat universiteti professori

²Hasanov Mutalibjon Hasanovich

– Farg'ona davlat universiteti professori

³Qambarov Nasibillo

– Farg'ona davlat universiteti doktoranti

Annotatsiya

Quva yodgorligining ark qismida 2022-yilda Farg'ona viloyat hokimligining moddiy yordami bilan qazishma ishlari olib borildi. Qazishmalardan maqsad shahar hokimi arkinging mug'ullargacha va undan keyingi davrlardagi ichki va tashqi strukturasi aniqlashdan va tegishli tarixiy xulosalar chiqarishdan iboratdir.

Аннотация

По оказанной финансовой поддержке Ферганского хокимията в 2022 г. были произведены раскопки на арке городище Кува. Раскопки производились в целях определения внутренней и внешней структуры домонгольского и послемонгольского акрополя. Раскопки производились для получения новых историко-культурных данных.

Abstract

With the financial support of the Ferghana City, in 2022, excavations were carried out on the arch of the ancient settlement of Kuva. The excavations were carried out in order to determine the internal and external structure of the pre-Mongolian and post-Mongolian acropolis. The excavations were carried out to obtain new historical and cultural data.

Kalit so'zlar: Quva, Axsikent, Quvasoy, stratigrafik shurf, badrab, pishiq g'isht, geometrik naqsh, struktura, qo'ldi

Ключевые слова: Кува, Ахсикент, Кувасой, стратиграфический шурф, бадраб, кирпич, геометрический узор, строение, инструкция.

Key words: Kuva, Ahsikent, Kuvasoy, stratigraphic shurf, badrab, brick, geometric pattern, structure, manual

KIRISH

Quva shahar xarobasining o'rganilish tarixi muammolari. Zamonaviy Quva shahri Farg'ona vodiysining qadimgi yirik shahar markazlaridan biri hisoblanadi. Shahar miloddan avvalgi III-II asrlarda Axsikent, Mingtepa va Eylaton kabi markazlar qatori shakillangan, qadimgi Sharq va G'arbni bog'lab turuvchi ipak yo'lining muhim strategik nuqtasida joylashgan.

Hozirda kvadrat shaklga yaqin Shahristonning umumiy maydoni 12 ga atrofida. Shahristonning shimoliy qismida ikki yarusli shahar hokimining arki saqlanib qolgan bo'lib, uning umumiy maydoni 2 ga dan iborat.

1956–yildan O'zbekiston respublikasi Fanlar akademiyasining Tarix va arxeologiya instituti Quva shahristoni va uning atroflarini o'rganishni boshlaydilar. Bu ishlarga Yahyo G'ulomov rahbarlik qilib, uning tarkibida arxeologlardan M.Aminjonova, I.Axrarov, V.A.Bulatova, V.D.Jukov X.Muxammedov, J.Mirzaaxmedovlar qatnashdilar.

1956–yili arxeolog V.D.Jukov Quva shahri xarobasini va shuningdek butun tumanda joylashgan arxeologik obidalarini o'rganish uchun keladi va birinchi marta tumandagi arxeologik obidalarini xaritasini tuzadi (5). 1957–1958–yillari arxeolog I. Axrorov ham Quva tumanining arxeologik yodgorliklarini xaritasini tuzish ustida ishlab, tuman xududida 4 ta antik davri va 22 ta ostida antik davri qatlamlari bo'lgan o'rta asrlarga oid yodgorliklari topib xaritaga tushiradi (3, s.4). 1964–1965–yillarda Quva tumanini chegaralari o'zgarishi munosabati bilan tuman hududining arxeologik yodgorliklari qayta o'rganilib, uning hududida 33 ta yodgorlik borligi aniqlandi. Bu yodgorliklar davr jihatidan 3 ta qismga bo'lindi; 1) bir qatlamli, miloddan ilgari I va milodiy I asrlar

TARIX

yodgorliklari; 2) bir qatlamli ilk o'rta asrlar yodgorliklari (IV-VII asrlar); ko'p qatlamli rivojlangan o'rta asrlarga oid yodgorliklar (miloddan ilgari I- asrlardan milodiy XIII asrgacha) (3. 4.b).

Quva yodgorligida olib borilgan arxeologik qazishmalarning eng katta yutug'i qadimgi shaharning robot qismida V. Bulatova tomonidan budda ibodatxonasining bir qismi budda xaykali bilan ochib o'rganilgani bo'ldi (3). 1996–97 yillarda Ahmad Farg'oniy tavludining 1200 yilligi munosabati bilan T.Sh.Shirinov boshchiligida ekspeditsiya tashkil qilinib, Quva shahristonining o'rta asrlar qatlamlari ochib o'rganildi (12).

Quva shahri 1974–yildan—Farg'ona viloyati Quva tumanining ma'muriy markazi sifatida qabul qilingan. Farg'ona shahar markazidan 40 km shimoli – sharqda joylashgan. Shaharning vujudga kelishi va nomi xaqida turli rivoyatlar mavjud. «Farg'ona tarixi»ning muallifi Ibratning yozishicha, Quva Qubod (yoki Qubo) deb atalib, keyinchalik «Quva» shaklini olgan. Quva va Farg'ona (Davan) davlati to'g'risida dastlabki ma'lumotlar mil. avv. II - asrlarga mansub Xitoy yilnomachilarining manbalarida keltirilgan. O'sha davrda Quva kengayib qo'handiz, shahriston va rabod kabi uch qismdan iborat bo'lgan o'rta asrlar shaharsozlik topografiyasiga ega bo'lgan. Shahar tevaragi ikki qator qalin va baland mudofaa devori bilan o'ralgan. Rabodda baland (3,6 m) yaxlit tagkursi ustida qadimgi Quva budda ibodatxonasi qad ko'targan. Ibodatxona VIII-asr boshlarida arablar tomonidan vayron qilingan. IX—XII-asrlarda qadimgi Farg'onaning yirik, ko'rkam va obod shahriga aylangan. Istaxriyning ta'kidlashicha, Quva maydonining kattaligi jihatidan Farg'onada Axsikatdan keyin ikkinchi shahar hisoblangan. Ibn Havqalning yozishicha, Quva Sayxun (Sirdaryo)gacha yetib boradigan nahr sohilida qad ko'targan. Ibn Havkal aytgan nahr bu Quvasoy bo'lib, u Isfayramsoydan ajragan tabiiy irmoq. Bu soy gugol xaritasida qadimdan Karkidon suv ombori joylashgan vohadan o'tib, hozirgi Akbarobod qishlog'ining chetida Quva vohasiga chiqqan va uning o'zanlari zamonaviy shahar ostida qolib ketgan. Uning markazida Registon maydoni, ko'handiz, jome masjidi, rabodda esa saroy, qamoqxona va bozorlari joylashgan. Quva mo'g'ullar istilosi oqibatida vayron etilib, XIV—XVI-asrlarda qasaba shaklidagi maskanga aylangan. Yoqut Hamaviy Quvani katta shahar deb ataydi. Shahar Mahmud Qoshg'ariyning «Devonu lug'otit turk» asariga ilova qilingan xaritasida ko'rsatilgan. Quvada hunarmandchilik rivojlangan. Temirchilik va shishasozlik yuksak darajaga yetgan, shaharning o'z tangasi zarb qilingan. «Boburnoma»da Quva Andijondan 4 og'och (farsax) narida joylashgan qishloq deb aytiladi.

Akademik A.R. Muhammadjonovning fikricha, shahar nomi «Qaviybod», «Qavobod» yoki «Qaybod» shakllarida talaffuz etilgan va qaviylarning qarorgohi, tojkor hukmdorning kayoniy taxti o'rnatilgan qasr va mamlakatning bosh shahri — poytaxt ma'nosini anglatgan. Keyinchalik o'zgarib Quva shaklini olgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Arxeologik ma'lumotlarga ko'ra, o'rta asrlarda Quvaning umumiy maydoni 100—120 ga tashkil etgan. Shundan shahriston 12 ga va uning shimoli-sharqiy burchagidagi arki a'lo 2 ga maydonni egallagan shahriston va rabot qoldiqlari hozirgacha qisman saqlanib qolgan.

1998–yili Ahmad al-Farg'oniyning 1200 yillik yubileyiga tayyorgarlik ko'rish tadbirlari loyihasiga asosan Quvada O'zbekiston FA Y.G'. G'ulomov nomli arxeologiya institutining xodimlari qazuv-tadqiqot ishlarini olib bordilar. Buning natijasida shahristonning janubiy mudofaa devori ostidan 8 m ziyod chuqurlikdagi qatlamlardan mil. avv. II — I – asrlarga oid arxeologik topilmalar qo'lga kiritilgan [12].

Ikkinchi katta natijalardan biri, samoniy davri shahar mahallasining bir qismi ochilib osmon ostidagi muzey sifatida turizm tizimiga kiritilgan. Ilk marta shahar mudofaa devori asosigacha ochilib o'rganilib, uning qurilish davrlari aniqlandi. Ma'lum bo'lishicha shaharning ark qismi miloddan avvalgi III-II asrlarda qurilib qadimgi Farg'onaning yirik shaharlaridan biri bo'lganligi aniqlandi. Shunga turdosh Mingtepa yodgorligi misolida aytishimiz mumkinki, Quva shaharining ikkinchi tashqi mudofaa devori ham bo'lgan. Hozirgi Quva shahar xududi kengayishi tufayli aholi nufuzini oshishi natijasida ikkinchi shahar mudofaa devori o'zlashtirilgan. 1998 yildagi qazuv ishlari natijasida shaharning uchta darvozasining o'rinlari aniqlandi, shahar xarobasi hududidan turar-joy binolari majmuasi va uning shimolida VII—VIII-asrlarga oid budda ibodatxonasi hamda u yerdagi buddaviy ilohlarning haykallari topildi [3].

Quva shahrini o'rganilish tarixidan kurinib turibdiki, shaharning tarixiy topografiyasini o'rganishda uning ark qismini qazish ishlari olib borilgan biroq ilmiy muomilaga kiritilmagan. Xatto,

oxirgi davrlarda yozma manbalarda olingan shahar arki o'rnida qurilgan masjid to'g'risida ham hech qanday arxeologik ma'lumot aniqlanmagan.

Shaharning shaxristoni hududida keng qamrovli tadqiqot ishlari olib borilgan biroq shahristonning markaziy qismida, shimoli-sharqiy qismidagi stratigrafik qazishmalar bo'yicha qilingan ishlar to'g'risidagi ilmiy xisobotlar bizgacha saqlanmagan [3].

Quva shahar harobasi ko'p qatlamli yodgorlik, bo'lib, uning har bir davri tadqiqotchilar oldida aniqlanmagan katta muammolar bo'lib turibdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

2022–yili Farg'ona viloyat xokimligining tashabussi bilan Quva shaharistonining shimoli-sharqiy tomonida, arkning janubi-sharqiy qismida (koordinata: 72.062242, 40.525401) uning me'moriy tizimini, ya'ni arkning ichki va tashqi strukturasi aniqlash maqsadida arxeologik qazish ishlari olib borildi. Shahar arkida o'tgan asrning 60–80-yillari qazish ishlari olib borilib, arkni shahristondan ajratib turgan mudofaa devori qisman ochilgan, biroq, ular to'g'risida ilmiy maqolalar chop etilmagan, hisobotlar yozilmagan. Shuning uchun biz arkdagi qazuv-qidiruv ishlarini o'tgan asrlarda qazilgan yerlarini qayta ko'rib chiqish va ularni ham bir tizimga solishni maqsad qilib oldik. Qazishmamiz shimol-janub yo'nalishda uch qismga (1A, V, S seksiyalar) ajratilgan xolda, umumiy maydoni 40x10 m ortiqni tashkil etgan maydonga bo'lib o'rganildi.

2022–yili kuhna Quva arkida biz uchta bir-biriga davriy birin–ketin rivojlanib borgan qurilish davrlarini aniqladik. Birinchi davrning madaniy qatlami arkning qalin (145 sm) devorining pol qismining yuzasigacha tushib o'rganildi. Bu birinchi devor asosidagi polining yuzasida 60-70 sm qalinlikdagi devorlar qulagan qatlam sifatida kuzatiladi. Bu davr Quva shahrining qoraxoniylar davri tarixi bilan bog'liq qatlamlar bo'lib, uning tarixi va madaniyatini o'rganishda qo'l keladigan yangi materiallar berishi kuzda tutilmoqda. Qatlamdan topilgan sopol idish siniqlari, metal idishlarga taqlid qilinganlari ham bo'lganligini ko'rsatadi.

Ikkinchi davrda arkning devorlari qisman foydalanishda davom etadi, uning zali mayda xonalarga bo'linib ark o'zining faoliyatini tugatib o'rniga yengil konstruksiyali turar-joylari quriladi. 1A sektorda yarim yerto'la shaklidagi xonalardan iborat turar-joy xonalari ochildi. Bu jarayon Axsiketda ham kuzatilgan [10. 218-219]. Bitta turar-joyning oldi ayvon (2–xona) oshxona o'choqlari va ikkita eshigi bilan ikkita xo'jalik (1, 2–xonalar) xonalaridan iborat. Shu davrga oid yuzasi pishgan g'ishtlar bilan qoplangan hovli 1V va 1S sektorlarda ochilgan. Bu hovliga 2 ta xona eshiklari bilan pishshiq g'ishtli hovlilar bilan bog'lanadi. 1A sektorining 2–xonasining shimoli–sharqida ochilgan badrab ikkinchi qurilish davriga oid bo'lib, xronologik va arxeologik materiallar tipologiyasini o'rganishdagi asosiy manba xisoblanadi.

XULOSA

Shunday qilib, 2022–yilda Quva yodgorligining ark qismining yuqori qatlamlarida olib borilgan qazishma ishlari natijasida 3 ta birin-ketin kelgan stratigrafik qatlam ochib o'rganildi. Uning eng pastki birinchi qatlami qalin (monumental) devor va uning pol qismi ochildi. Uning poli qismida yengil tipdagi uy devorlarini qulagan holda yotishiga qaraganda, qoraxoniylar davridagi o'zaro nizolardan kelib chiqqan urushlarning natijasi bo'lishi kerak, degan fikr keldi.

Qatlamdan juda ko'p sopol idishlarning siniqlari, o'nga yaqin mis va kumush tangalar bilan birga topildi. Gumus qatlamidan 11 ta mis tangalardan 5 tasini aniqlashni iloji bo'lmadi, qolgan 6 ta tanga esa, Farg'onaning xijriy 357 yildagi xukmdori Mansur b. Nux; Ahmad Mansur; Klich al Xadjibga ta'luqli. Badrab qatlamidan va yengil konstruksiyali xonaning polidan shu xukumdor tangalarini topilganligi bo'larni bir davrga oid ekanligidan dalolat berish bilan birga, arkning inqiroz davrini ham aniqlab beradi.

O'ziga xos xo'jalik o'ralaridan iborat qurilish davri stratigrafik quyi qatlamlarni kesib tushadi. Arxeologik topilmalarning aksariyat qismi sopol va shisha idishlarning siniqlaridan iborat. Kulolchilik buyumlarini tipologik kuzatganimizda sopol idishlar quyi xonalardan, yoki badrabdan topilgan sopol idishlar bilan aralash xolda uchraydi. Qazishmadan topilgan sopol idishlar majmuasi Quvaning 4A qazishmasining badrablar stratigrafiyasi va ulardan topilgan arxeologik topilmalar deyarli bir xil [1.31-42]. B. Abdulgaziyeva Quvaning 4A–qazishma badrablardan topilgan arxeologik materiallarni XI–XII asrlarga oid deb xisoblaydi. Shaxar arkidagi kuzatishlarimiz asosida xo'jalik o'ralari aynan X–XI asr qatlamlarini kesib tushayapti va uning to'plamidagi sopol siniqlari quyi qatlamlardan tushib qolgan bo'lsa kerak, deb xisoblaymiz. O'ralardan topilgan ayrim sopol idishlar va bir dona 2V – o'ra

TARIX

to'plamidan topilgan XVII-XVIII asrlarga xos kumush aralashmali fulus tangalar bunga asos bo'la oladi.

Shahar arkining inqirozi qo'lda yasalgan sopol idishlarning keng tarqashi, yengil konstruksiyali turar-joylarning kirib kelishi bilan bog'liq bo'lsa kerak. O'zbekiston arxeologiyasida "psivdotripolye" (soxta tripolye sopol idishlari) deb qaraladigan, qo'lda yasalgan idish majmuasini tarqash jarayoni turlicha qaraladi. Z. I. Usmanova Axsiketning xo'jalik uylarining polidan bir nechta turdagi shu xildagi sopol idishlarni taxlil qilar ekan, olim Y.A.Zadneprovskiy qarashlarini qo'llab quvvatlaydi [10. 218-219]. Bu fikrni keyingi yillarda Axsiket shahar harobasida olib borilgan keng qamrovli tadqiqot xulosalari ham tasdiqladi [2.71].

Shu xil sopol idishlari Qirg'izistonning Talas vohasida, Samarqand, Qashqadaryo yodgorliklarida ham uchrashini kuzatilgan [10.218-219]. Bu turdagi sopol idishlarning shaharlarda tarqash jarayonini YE.M.Peshereva o'rgangan bo'lib, Tojikistonning tog'li rayonlarida ham hozirga qadar ayollar o'zlarining uylarida xuddi shunday idishlarni yasashlarini aytadi va bu idishlarni "ayollar kulolchiligi" deb ataydi. B.A. Litvinskiy ham shunga yaqin fikrni bildirib, qishloq aholisining shaharlarga kirib kelishi bilan bog'laydi. Bu har ikki fikrda ham jon bo'lib, aynan rivojlangan o'rta asrlarda rang bilan geometrik shakldagi naqshlar bilan bezatilgan idishlarga shaharlarda ham xaridorlarning ortgani bilan bog'liq bo'lishi kerak. Janubiy Qozog'iston xududlarida ham shunday idishlar tarqalgan [8.103-108].

Axsiketning XVIII-obyektida o'ziga xos qo'lda yasalgan choynaklar topilgan. Sh. Omonov bu xil sopol idishlarni o'rganar ekan, ularni mahalliy bronza davri yodgorliklari Chust, Oktom-eylaton madaniyatlaridan ananaviy rivojlanib kelib qoraxoniylar davrida Movarounnaxrga sharqdan – Farg'onadan kirib kelganga o'xshaydi deb xisoblaydi. Bu fikr albatta noto'g'ri bo'lib, o'z paytida bunday sopol idishlarni "psevdotripolye" deb aytishlariga sabab bo'lgan narsa ham Ukrainadagi tripolye madaniyati bilan o'xshash ekanligidadir.

Xo'jalik o'ralar va yengil konstruksiyali turar-joylar Farg'ona vodiysining bronza davri Chust va Dalvarzintepa yodgorliklar anana sifatida kuzatiladi [5.s.46-71] va XVII-XVIII asrlardagi inqirozlar davrida tepa shaklini olgan sobiq arkning yuza qismida hayot jonlanganga o'xshaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdulgaziyeva B. K issledovaniyu keramiki Kuvi XI-XII vv. // AU. vip. 2 (13) 2016. s.31-42. Samarkand. 2016
2. Anarboyev A. XII asrning ikkinchi yarmi – XIII asrni birinchi choragida Axsiket va Samarqand mudofaa istixomlari // AU. 2014. № 1 (8). S. 72. Samarkand. 2014
3. Bulatova V. Drevnyaya Kuva. Tashkent. 1978.
4. Gritsina A.A., Abdulgaziyeva B. Lepnaya raspisnaya keramika iz karavan-saraya Turtkultepa // AU., № 1 (8) s. 58-69. Samarkand. 2014
5. Jukov V.D. Obsledovaniye gorodisha Staraya Kuva v 1956 g. KSIIMK. Vip 80. M.: 1960, s.80.
6. Zadneprovskiy Y.A., Matbabayev B.X. Osnovniye itogi izucheniya Chustskogo poseleniya v Fergane (1950-1982gg.). IMKU. Tashkent. 1984
7. Litvinskiy B.A. Arxeologicheskoye izucheniye Tadjikistana sovetkoy naukoy //TIIAE AN Tadj. SSR. XXVI. S.62. 1954
8. Matbabayev B.X., Gritsina A.A. Arxeologicheskiye issledovaniya v yugo-zapadnoy chasti shaxristana Kuvi (Kubi) // IMKU vip. 31. s. 91-98. Samarkand. 2000
9. Omonov Sh. Axsikatdan topilgan qo'lda yasalgan bezakli "choynak" to'g'risida // AU. 2020. № 4 (23). s.103-108
10. Sayko E. V. Istoriya texnologii keramicheskogo remesla Sredney Azii VII-XII vv. Dushanbe, 1966. S. 27
11. Usmanova Z.I. Raspisnaya keramika iz Axsiketa // IMKU, vip. 19. S.218-219. Tashkent. 1984.
12. Shirinov T.SH., Matboboyev B.X., Ivanov G.P. Ahmad al-Farg'oniy davrida Kubo shaxri. Toshkent. 1998.